

S Z E M L E

KLAUS LINDENBERG:

LA FUNCIÓN POLÍTICA DE LAS FUERZAS ARMADAS EN AMÉRICA LATINA¹

(ILDIS. *Santiago de Chile*, 1971., 42 p.)

KLAUS LINDENBERG:

FUERZAS ARMADAS Y POLÍTICA EN AMÉRICA LATINA BIBLIOGRAFIA SELECTA²

(ILDIS. *Santiago de Chile*, 1972., 199 p.)

Az utóbbi évtizedben a hadseregek szerepe az egyik legnagyobb érdeklődésre számot tartó téma Latin-Amerika országaiban, de szerte a világon is. Az érdeklődés elsősorban az aktuális politikai helyzetből fakad, de pozitív következményképp történeti vizsgálódásokkal is összekapcsolódik, s ennek nyomán a latin-amerikai gazdaság- és társadalomfejlődés fontos részletei is feltárulnak a kutatás során.

Lindenberg két könyve **szorosan** kapcsolódik egymáshoz. Válogatott bibliográfiája ad alapot könyve számára, melyben a latin-amerikai hadseregek politikai funkcióját, ennek változásait vizsgálja fel, historiográfiai jelleggel foglalva össze a szakirodalom eddigi eredményeit, rámutatva, hogyan jöttek létre és hogyan törtek szét sztereotíp sémák e problémakörben (pl. a hadsereg, mint a politikai bizonytalanság oka — séma, s ennek ellen-

téte: a hadsereg, mint a bizonytalanság *következménye* stb.).

A függetlenség kivívása után a XIX. század első két harmadában a hadsereg, mint a „nemzet-építés” oligarchia által meghatározott, azzal szervesen összefonódó tényezője, „patrióta” köntösben jelenik meg. A latifundium továbbélése, az ezzel összefüggő regionalizmus, a „gyarmati értékrend továbbélése” — a gazdasági fejletlenség — vonja maga után, hogy a kialakuló államok megszervezése a *caudillo-k*, katonák feladata lett, s a hadsereg e korszakban a „*latifundisták politikai pártjaként*” funkcionált. E „nemzeti” hadseregek legtöbbször helyi, regionális *magánhadsereg*, ahol a caudillo a tiszték, tábormokok kinevezésénél politikai szolgálatokat honoral.

A XIX. század utolsó harmadában (néhol második felében) a *tőkebehatolás—iparosodás—urbanizáció*, be-

1 A fegyveres erők politikai funkciója Latin-Amerikában.

2 A fegyveres erők és a politika Latin-Amerikában. Válogatott bibliográfia.

vándorlás következtében a társadalom differenciálódik és átalakul: megerősödik a „középosztály”, megjelenik a tőkés oligarchia, s jelentkeznek ezek ellentétei a földbirtokosokkal, a régi oligarchiával. A hadseregben e változások következményeképpen megindul a „profesionalizáció”, a szakképzett tisztek megjelenése, s köztük egyre több a középosztálybeli eredetű: az iparosodottabb országokban elsősorban a „városi középosztály”, a fejletlenebb országokban az agrár-körzetekből származó (leggyakrabban elszegényedett földbirtokosok — A. Á.) tisztek.

Ezt a modernizációt európai (az országok többségében német, három országban — Brazília, Guatemala, Peru — francia) katonai missziók indítják el; a XX. században ez a folyamat tovább tart. Sok szerző a modernizálódással kapcsolatban a hadsereg politikamentességének növekedését jósolja, míg mások szerint e folyamat a politikába való beavatkozás tendenciáját („intervencionismo”) — növeli. Az azonban mindenképpen áll Lindenberg szerint, hogy e folyamat, anélkül, hogy érintette volna az oligarchia hadseregben belüli hegemoniáját, létrehozott egy középosztályból származó „katonai elitet”. S bár a rivalizálás e csoportok közt többféle formában is jelentkezik (pl. haladó mozgalomként a brazíliai „tenentismo”, a hadnagyok mozgalma; vagy a különböző fegyvernemek közötti rivalizálás), ezt nem szabad túlbecsülni Lindenberg szerint.

A második világháború után az USA „csaknem kizárólagos” kontrollja jellemző a fegyveres erők fejlődése-fejlesztése terén. A politikai behatolással, hegemoniával párhuzamosan a „katonai segély” (Lindenberg idézőjele) is jelentkezik: fegyverek átadása, katonai kiképzés és tanácsadás, az USA katonai missziói segítségével: 1960-ban 38 ilyen misszió volt Latin-Amerikában.

Az USA katonapolitikájának motívumai persze különbözőek voltak az utóbbi 25 év alatt (a „stabil”) diktatúrák támogatása, a reformista „civil” kormányok megdöntése, védekezés a kommunizmus ellen, „ellenfelkelések” szervezése stb.). A második világháború után a fegyverkezés spirálszerűen növekedett anélkül, hogy ennek objektív okai jelentkeznének volna. Ezt azonban az USA-érdek mellett a la-

tin-amerikai militarizmusok egymással szembeni törekvései, illetve a hivatásos elit „technológiai fanatizmusa” is elősegítette. S mivel a külpolitikai konfliktusok megoldása nem katonai eszközökkel történt a világháború után, a hadsereg csak belpolitikai funkciót játszhatott, elsősorban ott, ahol a gerillamozgalmak jelentkezték.

A technológiailag egyre bonyolultabb fegyverzet mind több speciális kiképzést nyert tisztet igényelt. Ennek döntő részét az USA segítségével képezték és képezik ki Amerikában, vagy USA-kiképzők segítségével Latin-Amerikában. Ennek eredményeképp nagyban emelkedett a latin-amerikai katonai elit technikai képzettségének színvonala, s kibontakozott a fegyveres erők belpolitikai tevékenységének új oldala, a „civic action” stratégiája: infrastrukturális tervek realizálása (út-, vasútépítés, kórházak, repülőterek létesítése, egészségügyi szolgálat megszervezése, alfabetizáció stb.). Ezt a globális felforgatás-ellenes stratégia („estrategia antisubversiva global”) egy taktikai fázisaként minősíti Lindenberg, mint pszichikai fegyvert, amely a kormánnyal és hadsereggel szembeni szimpátiát növeli. E tevékenység egy általános (nem katonai) fejlesztési politika keretén belül jelentkezik, s létrehozta a katonai elitben belül a „katonai értelmiséget”. Már a század elejétől vannak katonai „escuelas politécnicas”, amelyek színvonala általában magasabb, mint a „civil” főiskoláké. (Ha egyáltalán vannak polgári műszaki főiskolák!) Az utóbbi évtizedekben számos, főleg mérnöki képesítést adó katonai akadémia jött létre Latin-Amerikában. A leghíresebbek a brazil Sorbona, és a Límában 1956-ban alapított Centro de Altos Estudios Militares (CAEM). Lindenberg ez utóbbi tevékenységét ismerteti részletesen, joggal, hiszen 1968-ban a CAEM tisztjei vették át a hatalmat Peruban, s legtisztábban itt vizsgálható a „katonai értelmiség” tevékenysége.

A CAEM-ban a katonai tárgyakkal mellett fokozatosan megjelent és a tananyag döntő részévé vált a közgazdaságtan, a szociológia, a gazdaságfejlesztés elmélete. Fontosnak tartja Lindenberg megjegyezni, hogy a tanári testületben mind több haladó, sőt marxista gondolkodású civil tanár

jelent meg. Az oktatási anyag nagy szerepet játszott a CAEM-ben tanult tisztek politikai, társadalmi nézeteinek kialakulásában, akik azon túl, hogy magas szintű katonai ismereteket is szereztek, „ellen-élite” („contraelit”) váltak (a latifundista oligarchiával szemben): tudományos, szervező, műszaki, adminisztratív ismeretekkel rendelkező főtisztek lettek. A katonai intelligencia létrejötte a katonai eliten belül egy homogén — általában ezredesi rangban levő — csoport kialakulását jelentette; e csoport a „civic action” révén megismerkedett a társadalmi viszonyokkal, problémákkal, elmentmondásokkal, s eljutott a társadalmi változások szükségességének gondolatáig. A CAEM folyóiratában publikált fejlesztéssel kapcsolatos tervek, tanulmányok szerzői, mondja Lindenberg, logikusan jutottak addig, hogy terveiket realizálni is akarták. Megjegyzi, más országokban e katonai értelmiség kialakulása — bár tendenciája hasonló — lassúbb folyamat.

Lindenberget foglalkoztatja, milyen motívumok és típusok szerint alakul a katonai elit beavatkozása a politikába.

Legtöbb nézet a latin-amerikai gazdasági viszonyokban a *mobilitás hiányát* tartja legfontosabb oknak: a földbirtokviszonyok megcsontosodtak, az iparfejlődés a külföldi nagytőke függvénye. *Így csak a saját kormány lehet a változtatás tárgya*: a kormány ellenőrzése a gazdasághoz és hatalomhoz vezető leggyorsabb utat jelenti. Lényegében e gondolatkörben mozog az az interpretáció is, amely az államcsínyt a középosztály politikai igényeiből vezeti le, mely csak a hadsereg segítségével képes megerősödni, reformokat realizálni. Lindenberg szerint e tézist az is alátámasztja, hogy a „civil” reformizmus erőfeszítései Latin-Amerikában kudarcot vallottak. Mégis, realisabbnak tartja azt a felfogást, amely a hadseregben nemcsak a „középosztály”, de az oligarchia képviselőjét egyaránt látja. E csoportba sorolja Lindenberg a marxista *Manfréd Kossokot* is (NDK), aki szerint a 60-as évek államcsínyeinek legtöbbje a nagybirtokosok és az adaptálódni akaró középosztály szövetségének jegyében jött létre.

Lindenberg úgy látja: a „civic ac-

tion” nem depolitizálódás, hanem a politikai életre, tevékenységre irányítja a hadsereg figyelmét. Ez a tevékenység és figyelem azonban már éppen ellentétes a XIX. századi „caudillismo”-val; az új katonai rendszerekben a tisztek, mint a „társadalom mérnökei” jelennek meg.

A kispolgári jellegű nemzeti, forradalmi, „populista” pártok kudarcai következtében várható egy „*katonai népiesség*” (populismo militar) kialakulása Latin-Amerikában, jósolja Lindenberg. Ez azonban nem a sokszor emlegetett „nasszerizmus” lesz. A fegyveres erők nem politikai párt szervezését szorgalmazzák, hanem összefognak a hasonló elképzelésű polgári csoportokkal, s létrejön egy *katonai-polgári szintézis*.

Lindenberg több, mint 1000 címet tartalmazó válogatott bibliográfiája szolgált alapjául e historiográfiai áttekintésnek. Ez a bibliográfia az utóbbi kb. 15 év anyagából válogat. A fejezetek a militarizmus, a hadsereg általános kérdései (II.), a hadsereg szerepe a harmadik világban (III.), s Latin-Amerikában általában (IV.) szempontok szerint rendeződnek, az V. fejezet az USA és Latin-Amerika viszonyát tárgyaló műveket gyűjti össze, a VI. pedig az egyes országok szerint rendezti anyagát.

Lindenberg könyvei alapján körvonalazható a kutatások néhány központi problémája. Legfontosabb, legtöbbet vizsgált probléma a *középrétegek szerepe* a latin-amerikai társadalomban, a hadseregben, s ezzel összefüggően a hadseregben belül kialakult „technokrata” csoport szerepe. Az általánosító jellegű tanulmányok azonban, úgy tűnik (az utóbbi öt évben), hajlamosak a *perui példát* abszolútizálni. A kutatások iránya mindenképp fontos: a hadsereg belső struktúrájának vizsgálatát tartják fontos szempontnak, s ezt összekapcsolják a társadalmi és osztályviszonyok elemzésével. Hiányoznak azonban olyan fontos szempontok, mint pl. az *altiszti* kar vizsgálata, kapcsolatai a kispolgári rétegekkel (a 30-as években az altiszti mozgalmak sok országban jelentkeztek, s Kubában Batista pl. ilyen lázadással került hatalomra), s ez is az *aktualizálásra* (középrétegek-katonai elit) figyelmeztet. Maga az aktualizálás a legjellemzőbb vonása az e